

ΚΩΝ. Ι. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΛΕΙΨΙΑΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

Η ΚΑΤΑΝΟΗΣΙΣ

ΩΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

1940

ΤΥΠΟΙΣ "ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ," Α. Ε.
ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ 44
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ ἄνθρωπος, ἐν τῇ ὑπεροχῇ του ἔναντι τῶν ἄλλων ἐμφύχων ὀργανισμῶν τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου, κατέχεται πάντοτε ἀπὸ μίαν βαθυτέραν καὶ ἀτελειωτογ ἐπιθυμίαν νὰ δημιουργῆ εἰς τὴν ζωὴν του κάτι, τὸ ὅποιογ, διότι εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἰδανικῆς του προσπαθείας καὶ ἐκδήλωσις τῆς δυναμικότητός του, θὰ παρουσιάσῃ ἕνα ἰσχυρὸν δεσμὸν μετὰ τοῦ ψυχικοῦ του εἶναι. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἰς τοῦτο θὰ δλοκληρῶνεται πᾶσα ἀνωτέρα θέλησίς του καὶ πᾶσα ἐπιθυμία του καὶ σκέψις του, ἐπειδὴ τοῦτο τὸ κάτι θὰ ἔχη μέρος ἀπὸ τὸ ἐγὼ του, θὰ τὸ περιβάλλῃ μὲ δλην του τὴν ἐκτίμησιν καὶ θὰ καυχᾶται δι' αὐτό, ἂν τοῦτο προσεγγίσῃ τὸ ἰδανικόν του. Ὁ δεσμὸς οὔτος τῆς ψυχῆς του μετὰ τῆς δημιουργηθείσης ὑπ' αὐτοῦ ὄντότητος θὰ διαφαίνεται εἰς τὸ ὅτι αὕτη θὰ εἶναι δημιούργημά του, εἰς τὴν ἀγάπην καὶ ἐκτίμησιν, μετὰ τῆς ὁποίας τὸ ἀντικρύζει, καὶ εἰς τὸ γεγονὸς τέλος ὅτι ἐκεῖνο θὰ παρουσιάσῃ γνωρίσματα τῆς ψυχοσυνθέσεως καὶ τῆς πνευματικῆς κατευθύνσεως τοῦ δημιουργοῦντος ὑποκειμένου. Ὁ ζωγράφος π. χ. ἀποτυπῶνων τὸ πνευματικόν του ἐγὼ εἰς ἕν ἔργον τέχνης συνδέεται ψυχικῶς μετ' αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἐξωτερικεύθη εἰς τοῦτο ἢ τεχνοτροπία του καὶ τὸ πιστεύω του. Δὲν ἐξετάζομεν ἂν ἡ δημιουργηθεῖσα ὄντότης ἱκανοποιεῖ πλήρως τὸν δημιουργόν της, ἂν δηλαδὴ ἐνκρμονίζεται τελείως πρὸς τὸ ἰδανικόν του, ἐφ' ὅσον ὁμοως ἀπετυπώθη καὶ ἕνα μέρος ἔστω τῆς πνευματικῆς τοῦ δημιουργοῦ ὄντότητος καὶ κατευθύνσεως εἰς τοῦτο καὶ ἐφ' ὅσον οὔτος δὲν κατῶρθωσε δι' οἷονδῆποτε λόγον νὰ ἀποδώσῃ τι τὸ δι' ἑαυτὸν τελειότερον, ἀντικρύζει τὸ δημιουργηθὲν μὲ τὸν ψυχικὸν δεσμὸν, τὸν ὅποιογ ἀνωτέρω ἀνεφέρομεν.

Ἡ δημιουργηθεῖσα ὁμοως ὄντότης, πλὴν τοῦ δεσμοῦ μὲ τὸν δημιουργόν της, ἔχει καὶ μίαν ἰδιαιτέραν βαρύτητα δι' αὐτόν. Παίξει δηλαδὴ ἕνα ρόλον διὰ τὴν ζωὴν του καὶ διὰ τὴν περαιτέρω πολιτιστικὴν του δρᾶσιν, ἕνα ρόλον ὁμοως τὸν ὅποιογ δὲν παίξει ἡ ὄντότης αὕτη ὁμοίως δι' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Διότι αὕτη ἐξυπηρετεῖ τὴν ζωὴν τοῦ δημιουργοῦ της κατὰ τινὰ ρυθμόν, ὅπως δὲ καὶ τὴν ζωὴν ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες κατὰ τὸν ψυχικὸν των κόσμον καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν κατεύθυνσιν δὲν διαφέρουν τοῦ δημιουργοῦ της.

Αὐτὸς ὁ ῥόλος εἶναι ἀκόμη καὶ μία ἄλλη ἀφορμὴ ὥστε νὰ ἐπιτείνεται ὁ ψυχικὸς δεσμὸς τοῦ δημιουργοῦ μετὰ τοῦ ἔργου τῆς. Ἐὰν δὲ στοχασθῶμεν ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖ πολλάκις καὶ ὑπόθεσιν ὄχι μόνον ἐνὸς δημιουργοῦ, ἀλλὰ μιᾶς ὁλοκλήρου κοινωνίας, διότι τὸ ἄτομον, ὅπερ ἐδημιούργησεν, ὑφίστατο τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀντιλήψεων καὶ τοῦ πιστεύω τῆς δλότητος, τότε θὰ πρέπη τὸν ψυχικὸν αὐτὸν δεσμὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ὑπάρχοντα μεταξὺ τοῦ ἔργου καὶ ὁλοκλήρου τῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας τὴν πολιτιστικὴν κατεύθυνσιν ἐκδηλώνει, καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἢ ἐξυπηρέτησις τῆς ζωῆς δὲν ἀφορᾷ μόνον τὸ δημιουργοῦν ἄτομον, ἀλλ' ὁλοκλήρον τὴν κοινωνίαν. Αὐτὸν τὸν ψυχικὸν δεσμὸν μεταξὺ ἐνὸς ὑποκειμένου — ἀτόμου ἢ κοινωνίας — ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ δημιουργηθέντος ὑπ' αὐτῶν ἔργου ἀφ' ἑτέρου πρόκειται νὰ ἀντικρύσωμεν εἰς τὴν παρούσαν ἔρευναν ἡμῶν.

Ἐξετάζοντες ὁμῶς τὴν φύσιν τοῦ δημιουργουμένου ἔργου, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται εἰς ἐπικοινωνίαν, εὐρίσκομεν ὅτι τοῦτο ἀφορᾷ ὅλον τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον, φυσικὸν ἢ πνευματικόν, ζωϊκὸν ἢ φυτικόν, καὶ γενικὰ πᾶν ὅ,τι συνυφαίνεται μὲ τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Διότι ὁ ἄνθρωπος περιβάλλεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ κόσμον, εἰς τὸν ὅποιον ἀπετύπωσε κάτι ἀπὸ τὴν πνευματικὴν του ὑπόστασιν, ὅπως φαίνεται τοῦτο καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν φυσικὸν κόσμον, ἀπὸ τὸν ὅποιον κρατεῖ τὰς παραστάσεις ἢ εἰς τὸν ὅποιον ἀπέδωκε λέξεις, σημασίας καὶ δυνάμεις διὰ τὴν ζωὴν του. Ὅλα αὐτὰ εἶναι χαρακτηριστικά, ἅτινα ἀποτελοῦν στοιχεῖον τῆς δημιουργικῆς του πνευματικῆς φύσεως. Κατόπιν τούτου πᾶν ὅ,τι περιβάλλει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ζωὴν του πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς πνευματικὸν περιβάλλον, τ. ἔ. κατὰ τι δημιουργημά του. Προκειμένου ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν τὸν δεσμὸν αὐτοῦ μετὰ τοῦ δημιουργηθέντος ἔργου, ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν τὸν δεσμὸν τοῦτον μετὰ τοῦ πνευματικοῦ τούτου περιβάλλοντος, ἐκ τοῦ ὁποίου δοκιμάζει τὴν ἰδίαν ἐκείνην ὡς ἀνωτέρω κατὰ τινὰ ῥυθμὸν ἐξυπηρέτησιν τῆς ζωῆς του. Αὐτὸν τὸν δεσμὸν ὀνομάζομεν *κατανόησιν*¹. Σημαίνει ὁ ὅρος αὐτὸς περισσοτέραν διείσδυσιν εἰς τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον καὶ σοβαρωτέραν ἐπίδρασιν, διότι μόνον κατόπιν κατανόησεως, κατόπιν βαθυτέρας τ. ἔ. γνωριμίας μετὰ τοῦ περιβάλλοντος πνευματικοῦ κόσμου, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξασκηθῇ ὁ ῥόλος ἐκεῖνος τῆς ἐξυπηρευτέσεως τῆς ζωῆς. Δεικνύει ἐπίσης ὁ δεσμὸς οὗτος τῆς κατανόησεως μίαν ἐσωτερικὴν σχέσιν τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ ἀντικείμενον, κατὰ τὴν ὁποίαν πολλαὶ εὐνοϊκαὶ διὰ

1. Ὑπὸ τὸν ὄρον αὐτὸν ἀποδίδομεν τὸ γερμανικὸν «Verstehen».

τὸν ἄνθρωπον συνέπειαι ἀπορρέουν. Αὐτὰς τὰς συνεπείας, καθὼς ἐπίσης τὸν τρόπον τῆς ἐκδηλώσεώς των καὶ τοὺς ὄρους ἢ παράγοντας, οἵτινες συντελοῦν εἰς τοῦτο, θὰ ἐξετάσωμεν περαιτέρω κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς κατανοήσεως. Ὅτι ἡ κατανόησις ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα γεγονότα τῆς ζωῆς, καταφαίνεται ἐκ τῆς ἀνὰ πᾶν βῆμα τῆς ζωῆς μας ἐμφανίσεώς της. Οὕτω κατανοοῦμεν τὸν πλησίον μας, ὅταν ψυχικῶς βαθύτερον συνδεώμεθα μετ' αὐτοῦ, κατανοοῦμεν ἔργα πολιτιστικά, ὅταν διεισδύωμεν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὴν βαρύτητα αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν, κατανοοῦμεν τὴν ζωὴν ὁλόκληρον, ὅταν οἱ στοχασμοὶ μας ἔχουν ἤδη βαθύτερον αὐτὴν ἐξιχνιάσει.

Ἐπειδὴ δὲ τόσον σοβαρὸν ρόλον ἔχει ἡ κατανόησις διὰ τὴν ζωὴν, ὅχι δ' ἀρκούντως ἐξ ἄλλου ἢ φιλοσοφικῆ αὐτῆ περιοχῆ ἔχει παρ' ἡμῖν διαφωτισθῆ, ἐπιζητοῦμεν διὰ τῆς παρούσης μελέτης μας τὴν ἔρευναν αὐτῆς. Εἶναι δὲ ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐρμηνείας ταύτης, διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν, αὕτη εἶναι προϋπόθεσις διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ τῆς ζωῆς, ἐπομένως πᾶσα ἐρμηνεία ταύτης θὰ ἀντανაკλᾷ εἰς τὴν ἐρμηνείαν αὐτῆς ταύτης τῆς ζωῆς.

Μερικὰς μορφὰς τῆς κατανοήσεως πρόκειται περαιτέρω νὰ ἀντικρύσωμεν. Προτοῦ ὅμως ἐρευνήσωμεν αὐτὰς προβαίνομεν κατὰ τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐργασίας μας εἰς τὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ τούτου τοῦ φαινομένου τῆς κατανοήσεως.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΕΩΣ

Τὸ πρῶτον ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον γεννᾶται, εἶναι : Τί εἶναι ἡ κατανόησις ; Ποῖα ἡ λειτουργία της ;

Ἄς παρορμηθῶμεν διὰ τὴν ἔρευναν ταύτης ἀπὸ ἓν παράδειγμα τῆς καθημερινῆς χρήσεως. Λέγομεν π. χ. : «Κατανόω τὴν δυστυχίαν του ἢ τὴν κατάστασίν του». Τὸ κατανόω εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν φανερώνει :

α) Τὴν γνῶσιν τῆς δυστυχίας ἢ καταστάσεως. Εἶναι δὲ γνῶσις ἡ σχέσις μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ ὑποκείμενον ὑπείσέρχεται εἰς τὴν ὄντοτητα τοῦ ἀντικειμένου, συλλαμβάνει αὐτὸ πνευματικῶς, τ. ἔ. εὕρισκε τὴν σημασίαν, μὲ τὴν ὁποῖαν ἐκάστοτε τοῦτο συνυφαίνεται, καὶ ἀφοῦ κάμῃ τὴν σχετικὴν διάγνωσιν ἢ διασάφησιν, ἀποφαίνεται περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀντικειμένου ἀνεξαρτήτως αὐτῆς τῆς σχέσεως. Οὕτω μὲ τὴν κατανόησιν λαμβάνομεν πρῶτον ὑπὸ μορφήν γνῶσεως ἄμεσον ἀντίληψιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου.

β) Ἐνα βαθύτερον δεσμὸν ἀκόμη, ὅστις συνδέει τὸν κατανοοῦντα μετὰ τοῦ ἀντικειμένου τῆς κατανόησεως.

Ὁ βαθύτερος οὗτος δεσμὸς ἀνυψώνει τὴν κατανόησιν εἰς κάτι περισσότερον τῆς γνῶσεως¹. Ἐπὶ τῆς ἀνωτερότητος ταύτης τῆς κατανόησεως ἔναντι τῆς γνῶσεως ἐπανερχόμεθα περαιτέρω. Ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦτο μόνον καταδεικνύομεν, ὅτι, ἐνῶ ἡ γνῶσις παρουσιάζεται ἐξ ἀρχῆς περιωρισμένη² καὶ ἐπιτελεῖται βαθμιαίως ἢ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας³ διὰ βαθμιαίως τελειοποιουμένων μεθόδων, συλλογισμῶν κλπ., ἡ κατανόησις, καὶ ὅταν ἀκόμη βαθμηδὸν ἐπιτελεῖται, προϋποθέτει πάντοτε τὴν γνῶσιν τοῦ ἀντικειμένου. Καὶ ἐνῶ κατὰ τὴν γνῶσιν ἢ σύλληψιν τοῦ ἀντικειμένου πνευματικῶς παρουσιάζ-

1. Ed. Spranger : Geist und Seele, Zeitschrift : Plätter für deutsche Philosophie, 10 Band, 4 Heft, 1930 σ. 360.

2. Joseph Geysler : Erkenntnistheorie, München, 1922, σ. 163.

3. Nikolai Hartmann : Grunzüge einer Metaphysik der Erkenntnis, Berlin, 1925, σ. 429.

ζεται αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὡς μορφή νοητικὴ ἄνευ βαθυτέρας συγκινήσεως, ἢ κατανόησις εἶναι μία ψυχικὴ κατάστασις, ἣτις ἐκφράζει θερμότερον διαφέρον τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ κατανοούμενον ἀντικείμενον, κάτι δηλαδή ἀνώτερον τῆς παγερότητος τῆς νοήσεως. Πρὸς τὴν θερμότεραν μάλιστα ταύτην ἐμφάνισιν συνέχει ἡ κατανόησις διὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς νόησιν, συναίσθημα καὶ βούλησιν τοῦ ὑποκειμένου. Ὁλόκληρος ὁ ψυχικὸς κόσμος αὐτοῦ τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς στροφῆς τῆς κατανοήσεως. Ἀκόμη γνώρισμα τοῦ βαθυτέρου δεσμοῦ εἶναι ὅτι ὁ κατανοῶν ἀφιερώνει περισσότερον μέρος τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου διὰ τὸν κατανοούμενον, τὸ δὲ ἐγὼ του δεικνύει ἐνεργὸν ἀφομοίωσιν πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀντικειμένου¹. Εὐνόητον ὅτι μὲ τοῦτο ὁ δεσμὸς αὐτὸς παρουσιάζει ἐκδηλώσεις, αἵτινες χαρακτηρίζουν τὴν ὑψηλοτέραν ψυχικὴν μας ὄντοτητα καὶ ἀνάγονται εἰς ἰδιότητες, αἱ ὁποῖαι ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν τοῦ ἀνθρώπου νοοῦνται. Διότι ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω παραδείγματος εἰς τὴν δυστυχίαν τοῦ ἄλλου δὲν μένομεν ἀδιάφοροι.

γ) Εἰς τὸν ὡς ἄνω δεσμὸν τοῦ κατανοῶν διαφαίνεται μία ὠρισμένη σημασία, ἣτις ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ περιβάλλον τῆς στιγμῆς. Οὕτω πάντοτε ὁ κατανοῶν, εἰς οἵανδήποτε κατάστασιν καὶ ἂν εὑρίσκεται, θὰ ἀντικρύζη τὸ ἀντικείμενον τῆς κατανοήσεως ψυχικῶς μὲ μίαν σημασίαν, ἣτις θὰ ἐναρμονίζεται πρὸς τὸ πνευματικὸν περιεχόμενον, ὅπερ ἐκείνην τὴν στιγμὴν περιβάλλει αὐτὸν καὶ τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν διηρηθωμένην ὀλότητα (Struktur)². Τοιαύτην διηρθρωμένην ὀλότητα ἔχει ὁ ἄνθρωπος πάντοτε περὶ ἑαυτόν. Εἶναι ἐκείνη, ἣτις ἀποτελεῖ ἕνα πνευματικὸν περιβάλλον, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὁποῖου πᾶς ἄνθρωπος σκέπτεται καὶ δρᾷ. Διότι κατὰ πᾶσαν ἐνέργειάν του κατευθύνεται ἀπὸ ὠρισμένας ἀντιλήψεις καὶ ἰδέας, αἵτινες κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν προσδιορίζονται ἀπὸ τὴν ψυχοσύνθεσιν του καὶ τὴν νοοτροπίαν του, ἐνῶ ταῦτοχρόνως ἀποτελοῦν — τοῦλάχιστον κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὑποκειμένου — καὶ ἀντίλαλον ἐνὸς πιστεύω τῆς κοινωνίας, ἐνθα ζῆ. Ἐκ τούτου καὶ

1. Herdersphilosophie, Philosophische Bibliothek, Band 12, Leipzig, 1906, σ. 69.

2. Ὁ ὅρος Struktur θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρμηνευθῆ κυριολεκτικώτερον ὡς ὑφή ἢ συνηρημολογημένη κατασκευὴ (ἡμέτερον: Ἐὶς τὸ ψυχολογικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Λειψίας, σ. 5), παραδεχόμεθα ἐν τούτοις τὴν ἀπόδοσιν ὡς διηρθρωμένη ὀλότης τόσο διὰ τὴν συμφωνίαν μετ' ἄλλων συγγραφέων (Ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας Spranger, μετ. Ν. Λούδαρι, σ. 394), ὅσον καὶ διότι ἡ ἀπόδοσις αὕτη προσιδιάζει περισσότερον εἰς ψυχικὰ συμπλέγματα.

τὸ γεγονός παρουσιάζεται ὅτι αἱ ἀντιλήψεις καὶ αἱ ἰδέαι αὐταὶ ἔχουν κῦρος καὶ ἐξασκοῦν ἄμεσον ἐπιταγὴν ἐπὶ τοῦ εἶναι του. Δὲν ἐξετάζομεν τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας τοῦ πνευματικοῦ τούτου κόσμου, ὁ ὅποιος περιβάλλει καὶ κατέχει τὸν ἄνθρωπον δρῶντα ἢ σκεπτόμενον. Διότι εἶναι φανερόν ὅτι καὶ δεσποτική ἐπιταγὴ ἐνὸς κοινωνικοῦ περιβάλλοντος δύναται νὰ εἶναι, ἐπικυριαρχήσασα ἤδη εἰς τὴν ψυχὴν του, καὶ ἐξωτερικεύσις τοῦ ὑποκειμενικοῦ του εἶναι ἐνδέχεται νὰ παρουσιάζεται, ἰδίως ὅταν δυναμικὴ εἶναι ἡ ψυχικὴ ὄντοτης αὐτοῦ, καὶ τέλος ἀμφοτέρωτα ταῦτα δύναται νὰ συνειργάσθησαν, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ τὸ πνευματικὸν περιβάλλον τῆς διηρθρωμένης ὁλότητος, πρὸς τὸ ὅποιον συνεπιῆς παρουσιάζεται ἡ δρᾶσις τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ ὁμοίως οὗτος εὐρίσκειται πάντοτε οὕτως εἰς μίαν σχέσιν πρὸς τινὰ ἀντικειμενικὸν κόσμον — ἀνεξάρτητα ἂν ὁ κόσμος οὗτος εἶναι κατὰ τὴν βᾶσιν του δημιούργημα τοῦ ἑαυτοῦ του ἢ τοῦ περιβάλλοντος — κατὰ τὴν σχέσιν δὲ ταύτην προβάλλει δι' αὐτὸν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς διηρθρωμένης ὁλότητος ὡς πνευματικὸν περιβάλλον, διὰ τοῦτο ἀπὸ πᾶν τοιοῦτον περιβάλλον ἀπορρέει διὰ τὸ ἄτομον καὶ μία σημασία τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἥτοι ἐκείνου τοῦ ἀντικειμένου, μετὰ τοῦ ὁποίου εὐρίσκειται τὸ ἄτομον εἰς σχέσιν. Ἡ σημασία αὕτη περιέχει νόημα ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς στιγμῆς, ἡ ὁποία ἀνάγκη δημιουργεῖται ἀπὸ τὸν δεσμὸν τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ περιβάλλον, τὸ δὲ περιεχόμενον τῆς σημασίας ἱκανοποιεῖ τὸ ἄτομον κατὰ τὸν δεσμὸν αὐτόν. Καθ' ἣν στιγμὴν π. χ. συναντῶ καθ' ὁδὸν ἕνα δυστυχοῦντα ἐπαίτην καὶ μὲ τὴν κατανόησιν τῆς καταστάσεώς του ἐλεῶ αὐτόν εὐρίσκομαι εἰς μίαν ψυχικὴν κατάστασιν, ἣτις ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν ὠρισμένου πνευματικοῦ κόσμου — τῆς διηρθρωμένης ὁλότητος —, ἔστις, ὡς εἶδομεν, εἶναι δημιούργημα τῆς ψυχοσυνθέσεώς μου ἢ τῆς κοινωνικῆς ἀντιλήψεως ἢ καὶ ἀμφοτέρων τούτων, ἐνῶ ταῦτοχρόνως εἰς τὴν ἐνέργειάν μου — τὴν ἐλεημοσύνην — παρουσιάζεται μία σημασία, ἣτις ἐναρμονίζεται πρὸς τὸ πνευματικὸν τοῦτο περιβάλλον καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη τῆς ἐλεημοσύνης. Τὴν ἐναρμόνισιν ταύτην κατανοοῦμεν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἐνέργειά μου, ἣτις ἔλαβε χώραν, δὲν εἶναι ξένη πρὸς τὴν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν σκέψιν μου καὶ νοοτροπίαν μου, ἀλλὰ τούναντίον συμφωνεῖ πρὸς ταύτην. Ἐφ' ὅσον δὲ αὕτη ἡ σκέψις εἶναι ὁ ἀντίλαλος τῆς διηρθρωμένης ὁλότητος τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος, ἡ δὲ διηρθρωμένη ὁλότης εἶναι ἀπαύγασμα τῆς σχέσεως τοῦ ἐγὼ μου πρὸς τὸν δυστυχοῦντα ἐπαίτην, ἔπεται ὅτι ἡ σημασία τῆς ἐνεργείας μου, τῆς ἐλεημοσύνης μου δηλαδὴ, ἱκανοποιεῖ τὴν ἀπαίτησιν ἐκείνην, ἣτις παρου-

σιάζεται κατὰ τὴν παροῦσαν σχέσιν τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ πνευματικὸν περιβάλλον¹.

Δυνατὸν ἐπίσης εἰς μίαν ἄλλην στιγμήν ἀπὸ ἄλλας διαθέσεις ὀρμώμενος οὐδεμίαν ἐλεημοσύνην νὰ παράσχω εἰς τὸν ἴδιον ἐπαίτην. Καὶ ἡ νέα μου αὕτη τακτικὴ θὰ εἶναι πάλιν συνεπὴς πρὸς τὸν ψυχοπνευματικὸν κόσμον — τὴν διηρθρωμένην ὁλότητα —, ὅστις ἐκείνην τὴν στιγμήν μὲ κατέχει, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὁποῦ ἐνήργησα ὡς ἐνήργησα καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν τακτικὴν μου διαφαίνεται ἀντίστοιχος σημασία ὡς πρὸς τὸν ἐπαίτην, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ἄξιος τῆς ἐλεημοσύνης μου.

Ἐνόητον ὅτι ἡ ζωὴ μας γέμει τοιούτων σχέσεων καὶ σημασιῶν, διότι καὶ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν ἐναλλάσσεται καὶ ἡ συνείδησις² τοῦ ἀνθρώπου γεννᾷ ἐκάστοτε ἀντίστοιχον σκέψιν καὶ δράσιν, ὅπως εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς διηρθρωμένης ὁλότητος προωθείται.

Ἐὰν ἤδη ἐρευνήσωμεν τὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον ἐκάστοτε ἡ σημασία παίζει, θὰ ἴδωμεν ὅτι αὕτη περιέχει ὄχι μόνον τὸ νόημα, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀντικρύζεται τὸ ἀντικείμενον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὑποκειμένου, ὄχι μόνον δηλαδὴ ὅτι αὕτη ἡ σημασία εἶναι τὸ γνῶρισμα τῆς ἐκάστοτε σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ περιβάλλον του, διότι ἀκριβῶς ἡ σημασία ἀπορρέει ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης, ἀλλ' ὅτι ἀκόμη εἶναι αὕτη προϋπόθεσις μιᾶς δημιουργικῆς ἐκδηλώσεως τοῦ ἀτόμου. Ἴὴν προϋπόθεσιν ταύτην εὐρίσκομεν εἰς τὴν τάσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ δημιουργῇ ἀξιολογικά. Διότι γαί μὲν ὁ ἄνθρωπος ὡς πνευματικὸν ὄν ἔχει τὸ χάρισμα τῆς ἀξιολογικῆς δημιουργίας — καὶ ἐν τούτῳ χαρακτηρίζεται ἡ πνευματικὴ ιδιότης αὐτοῦ, ἕνεκεν τῆς ὁποίας ὑπερέχει τῶν λοιπῶν ζώων —, δὲν δύναται ὁμως νὰ δράσῃ ἀξιολογικά, πρὸς κατευθύνσεις τ. ἔ. πολιτιστικὰς καὶ ἐξυπηρετικὰς τοῦ συνόλου, ἂν πρότερον δὲν διαγνώσῃ

1. *Ψυχολογικῶς* ἡ ἐπίδρασις τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς διηρθρωμένης ὁλότητος ἐπὶ τῆς μορφῆς τῆς ἐνεργείας μου ἐρμηνεύεται ὡς τὸ νοητικὸν στάδιον, τὸ ὁποῖον προηγεῖται τῆς βουλευτικῆς ἐνεργείας. Ἐν τούτοις τὸ νοητικὸν τοῦτο στάδιον δὲν ταυτίζεται μετὰ τῆς διηρθρωμένης ὁλότητος, διότι, ὡς κατωτέρω ἀναφέρομεν, αὕτη μὲν παρουσιάζει ἓνα ὑπερατομικὸν χαρακτήρα, ἐνῶ ἡ νόησις, ἣτις προηγεῖται τῆς βουλευτικῆς ἐνεργείας, λαμβάνει ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν κατευθύνσιν τῆς ἐνεργείας ὡς ἓνα τῶν παραγόντων τῆς καὶ τὴν διηρθρωμένην ὁλότητα.

2. Ὑπὸ τὸν ὄρον *συνείδησις* νοοῦμεν ἐνταῦθα: α) τὴν βίωσιν ἐνός ἀντικειμένου, ἧτοι τὸν τρόπον καθ' ὃν ὑπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου ἀντικρύζεται τὸ ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον (ἡμέτερον: Βίωσις κλπ.), β) τὴν ἀντίληψιν, ἣτις γνωσιολογικῶς κατευθύνεται πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς βιώσεως.

τὴν σημασίαν ἐνὸς γεγονότος ἢ ἀντικειμένου, ἀν δηλαδή δὲν γνωρίσῃ ποίαν ἀξιολογικὴν ἀπαίτησιν ἢ ποίαν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην προβάλλει τὸ γεγονός τοῦτο ἢ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο διὰ τὸν ἄνθρωπον ὡς πνευματικὸν ὄν καὶ ποία συνεπῶς ἢ θέσις τοῦ ἐναντι ἐκείνων τῶν ἀπαιτήσεων. Ὡστε ἡ σημασία, ἣτις ἀκριδῶς ἐκδηλώνει τὴν θέσιν τοῦ ταύτην, ὅπως αὕτη, ὡς εἶδομεν, κατὰ τὴν σχέσιν τοῦ ἀτόμου διαφαίνεται, εἶναι μὲν ἀποτέλεσμα τῆς ἰδίας θέσεως τοῦ ὑποκειμένου, ἐξεκολάφθη ὁμως ἀπὸ μίαν ἀξιολογικὴν προοπτικὴν, μὲ τὴν δυνατότητα δηλαδή νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις μιᾶς περαιτέρω ἀξιολογικῆς δράσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀκόμη δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἄνθρωπος καθορίζεται εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς σκέψεώς του καὶ δράσεώς του ἀπὸ τὸν ἱστορικὸν πνευματικὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον ἐκληρονόμησε, καὶ ἀπὸ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ περιβάλλοντός του, μὲ τὰς ὁποίας ἀντιλήψεις ὁ ἱστορικὸς κόσμος εἶναι συυφασμένος. Αὐτοὶ οἱ δύο παράγοντες — ἱστορικὸς κόσμος καὶ κοινωνικαὶ ἀντιλήψεις — ὡς ἰσχυρόταται δυνάμεις χρωματίζουν τὸν χαρακτήρα τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου καὶ συνεπιδρῶν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀτομικῆς του σκέψεως ἐπὶ τῆς σχέσεώς του μετὰ παντός ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἄρα συνεπιδρῶν εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ τῆς σχετικῆς διηρθρωμένης δλότητος. Ὅσον δὲ περισσότερον ἢ διηρθρωμένη δλότης ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς δυνάμεις ὑφίσταται τὸν καθορισμόν, εἶναι δὲ αὐταὶ, ὡς εἶδομεν, δυναμικαὶ διὰ τὸν χρωματισμόν τῆς ἐννοίας τῆς ζωῆς, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ σημασία παντός ἀντικειμένου, ἣτις ἀπορρέει ἀπὸ τὴν διηρθρωμένην ταύτην δλότητα, θὰ εἶναι περισσότερον ἀξιολογικὴ, θὰ ἔχῃ δηλαδή μεγαλυτέραν βαρύτητα διὰ τὴν ζωὴν. Ἡ σημασία ἄρα ὡς περιέχουσα στοιχεῖα ἀξιολογικὰ — ἐξυπηρετικὰ τ. ἔ. τῆς ζωῆς — γοητεύει καὶ παρορμᾷ πρὸς ἰδανικὴν προσπάθειαν. Ἐφ' ὅσον δέ, ὡς ἐτονίσαμεν, εἰς πᾶσαν κατανόησιν ἀντικρούσομεν καὶ μίαν σημασίαν, ἢ ὁποία ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ περιβάλλον τῆς στιγμῆς, ἔπεται ὅτι ἡ κατανόησις θὰ παρουσιάξῃ πάντοτε ἕνα «ἀξιολογικὸν χαρακτήρα» καὶ μάλιστα τόσον περισσότερον, ὅσον περισσότερον εἶναι συυφασμένη μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ περιβάλλοντος, ὅπως τοῦτο συμβαίνει μὲ τὰς ὑψηλοτέρας ἐννοίας τοῦ πολιτισμοῦ κλπ. (Hohe Tugend versteht, wer in der Welt geblickt)¹, ὅτι ἀκόμη ἢ κατανόησις εἰς πᾶσαν

1. Hörderlin «Sokrates und Alkibiades», Erster Band, Leipzig, σ. 148.

πτυχήν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἐκδηλώνη ἕνα ἐσωτερικὸν «ὀφείλω» αὐτοῦ, ἕνα σκοπὸν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκπλήρωσις ἰδιαιτέραν ἱκανοποίησιν θὰ προσάγῃ εἰς τὸ ἄτομον¹. Ἀκόμη ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὸ γνῶρισμα τῆς σημασίας εἰς τὴν κατανόησιν ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι αὕτη ἡ σημασία, ἐφ' ὅσον ἐρευνᾶται ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ἀναδιδάξῃ καὶ τὴν κατανόησιν εἰς φιλοσοφικὸν κλάδον. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἡμετέρα ἔρευνα τῆς κατανοήσεως ἐξετάζεται ἀπὸ φιλοσοφικῆς ἀπόψεως.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ἡ κατανόησις φανερώνει ἕνα ψυχικὸν δεσμόν τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τι ἀντικείμενον, κατὰ τὸν ὅποιον τὸ ὑποκείμενον, ἀφοῦ γνωρίσῃ τὸ ἀντικείμενον, τείνει ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ περιβάλλοντός του νὰ θέσῃ τὸ ὑποκειμενικόν του εἶναι εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ζωῆς διὰ τοῦ ἀξιολογικοῦ στοιχείου τοῦ ἀντικειμένου.

Κατὰ τὸν σύνδεσμον ὅμως αὐτὸν προβάλλουν δύο μέρη: τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ ἀντικείμενον. Πρὸς ἐναργεστέραν διασάφησιν τῆς κατανοήσεως προβαίνομεν καὶ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν μερῶν αὐτῶν, τῶν ὁποίων ὁ χαρακτηρισμὸς γινόμενος ὑπὸ τὸ πλαίσιον τῆς ὡς ἄνω διευκρινισθείσης σχέσεώς των — τοῦ πλαισίου τ. ἔ. τῆς κατανοήσεως — θὰ προφυλάξῃ τὴν ἔρευνάν μας ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως τούτων τῶν μερῶν ὑπὸ ξένας πρὸς τὴν κατανόησιν βάσεις. Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης προβάλλουν πρὸς ἐξέτασιν εἰς μὲν τὸ ἀντικείμενον τὸ φυσιογνωμικὸν στοιχεῖον, εἰς δὲ τὸ ὑποκείμενον τὸ ψυχικὸν στοιχεῖον.

1. ΤΟ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΚΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Ὑπὸ τὸν ὄρον φυσιογνωμικὸν στοιχεῖον νοεῖται τὸ ἐκφραστικὸν φαινόμενον τοῦ ἀντικειμένου, τὸ ὅποιον ἀντικρύζομεν εἴτε ὀπτικῶς, ὅποτε πρόκειται περὶ ἐκφραστικῶν κινήσεων τοῦ προσώπου, μορφασμῶν κλπ. τοῦ ἀντικειμένου, εἴτε ἀκουστικῶς, ὅποτε πρόκειται περὶ ἀκουσίων ἢ σκοπίμων διὰ ζώσης μεταδιδόμενων ἀγγελιῶν, εἴτε ἀπτικῶς, ὅποτε πρόκειται περὶ ἀντιλήψεων προερχομένων διὰ τῆς ἀφῆς κλπ. Πάντα ταῦτα δύνανται νὰ ἀποτελέσουν ἴδιον κλάδον τῆς κατανοήσεως,

1. Ed. Spranger: Geist und Seele, Zeitschrift κλπ., σ. 361.

τ. ἔ. τὴν ἐκφραστικὴν κατανόησιν. Εὐνόητον ὅτι δσάκις πρόκειται περὶ ἀψύχων ἀντικειμένων τὸ φυσιολογικὸν στοιχεῖον ἀφορᾷ αὐτὴν ταύτην τὴν μορφήν ἢ τὴν συγκεκριμένην ὑπόστασιν τούτων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὁμοῦ αὐτὴν, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, ὑπείσυχόμεθα διὰ τῆς κατανοήσεως εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον ἐκείνων, οἵτινες ἐδημιούργησαν αὐτά, ἢ καὶ γενικᾶ εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον ἐκείνων, οἵτινες ὁπωσδήποτε συνδέονται μετὰ τῶν ἀψύχων αὐτῶν ἀντικειμένων. Γενικώτερον δὲ ὑπὸ τὴν φυσιολογικὴν ἐκδήλωσιν νοοῦνται ὄχι μόνον ἐπὶ μέρους ἐκφραστικαὶ ἐκδηλώσεις τοῦ ἀντικειμένου, ὅπως π. χ. αἱ χειρονομίαι αὐτοῦ, ἀλλ' ὀλόκληροι ψυχοφυσικαὶ λειτουργίαι καὶ ἐνέργειαι αὐτοῦ, ὡς τὰ παιγνίδια, ἡ τακτικὴ καὶ ἡ συμπεριφορὰ αὐτοῦ καὶ γενικᾶ πᾶσα ὀλοκληρωτικὴ δράσις τοῦ ἀντικειμένου ἢ ἐκφραστικὸν φαινόμενον τοῦ σώματός του, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐκδηλοῦται ἡ ψυχικὴ κατάστασις του. Τὸ φυσιολογικὸν ἄρα στοιχεῖον ὀδηγεῖ καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς πραγματικότητος¹ τοῦ ἀντικειμένου, διότι μὲ τὸν κατάλληλον ἤχον, ῥυθμὸν καὶ κίνησιν², ἅτινα χαρακτηρίζουν τὴν ἐκφρασιν, ἐκδηλοῦται αὐτὴ αὐτὴ ἢ βίωσις³ καὶ ἡ διηρθρωμένη ὀλότης τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Ἡ συνοχὴ αὐτὴ τοῦ ὀλικοῦ στοιχείου μετὰ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου ὀδήγησε τὸν *Ludwig Klages* εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι εἰς πᾶν ἐκφραστικὸν φαινόμενον εἶναι ἄμεσα συνυφασμένον μὲ τὸ σωματικὸν καὶ ψυχικὸν χαρακτηριστικόν. Οὕτω κατ' αὐτὸν ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίληψις δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ἀντίληψιν⁴, ἔνα ψυχικὸν δηλαδὴ γεγονός, μία ψυχικὴ κατάστασις δὲν εἶναι νοητὴ ἄνευ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῆς ζωηροτέρας ἢ μὴ — ἀναλόγως τῆς καταστάσεως — ἐκδηλώσεως. Ὅτι ὁ δεσμὸς οὗτος ὀφίσταται δὲν δυνάμεθα νὰ διαμφισθητήσωμεν. Τὴν συνοχὴν ταύτην ἀντικρῦζει κανεὶς ὄχι μόνον εἰς παιδία καὶ εἰς πρωτογόνους λαούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πλέον πεπολιτισμένους. Εἰς ὄλους πᾶσα ψυχικὴ κατάστασις ἔχει μίαν σωματικὴν ἐκδήλωσιν. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι εἰς τοὺς πεπολιτισμένους ἢ μόρφωσις ἐπέφερε μίαν ἐξευγένισιν τῶν ψυχι-

1. Oswald Kroh: Das physiognomische Verstehen in seiner allgemein-psychologischen Bedeutung. Otto Klemm: Ganzheit und Struktur, München, 1934, II, σ. 24.

2. Ἰδίου σ. 34.

3. Ἡμέτερον: Βίωσις, Προσωπικότης καὶ Ἔννοια τοῦ Πνεύματος, εἰδικώτερον δὲ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, 1939, σ. 9-29.

4. Ed. Spranger: Geist und Seele κλπ. σ. 365.

κῶν τούτων καταστάσεων καὶ ὅτι ὁ «λόγος» συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπάμ-
 βλυσιν (Entemotionalisierung)¹ τούτων. Ἐν τούτοις, δεδομένου ὅτι
 πᾶσα ἐκφραστικὴ ἐκδήλωσις μιᾶς καταστάσεως ποικίλλει κατὰ λαοὺς ἢ
 ἐποχάς, ἔπεται ὅτι ἡ συνοχὴ αὕτη, καίτοι ἀναμφισβήτητος, ἐξαρτᾶται καὶ
 ἐξ ἄλλων παραγόντων, πράγμα τὸ ὁποῖον μόνον μία εἰδικὴ ἐπιστήμη
 περὶ τὴν ἐκφραστικὴν κατανόησιν ἀσχολουμένη, ὡς ἀνωτέρω ἔχομεν
 ἀναφέρει, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀντικρύσῃ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ. Ὅτι
 ὁμως ἡμᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι ὅτι τὴν ποικιλίαν τῶν ἐκφραστικῶν
 ἐκδηλώσεων τοῦ ἀντικειμένου προκαλεῖ ἡ ποικιλία τῆς διηρθρω-
 μένης ὀλότητος τοῦ περιβάλλοντός του. Αὕτη ἐξασκεῖ δυναμικὸν
 ῥόλον ἐπὶ τῆς ἐντάσεως καὶ βαθύτητος τῆς ἐκφράσεως. Διότι αὕτη
 ἡ διηρθρωμένη ὀλότης, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς σχέσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀντι-
 κειμένου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ τῆς κόσμου — ἐσωτερικοῦ ἢ
 ἐξωτερικοῦ — ἀφ' ἑτέρου καὶ χρωματιζομένη ἐκ τῆς ψυχοσυνθέσεως τοῦ
 αὐτοῦ, περιβάλλοντος, πείρας κλπ., ἀποτελεῖ ἕνα σύνολον συλλογισμῶν
 καὶ σκέψεων, τὸ ὁποῖον σύνολον ἔχει ἕνα ἐπιβλητικὸν κῦρος². Τῆς ἐπι-
 βολῆς ταύτης ἡ ὑποκειμενικὴ βίωσις εἶναι ἄμεσος ἐκδήλωσις τῆς καὶ
 διὰ τοῦτο περιβάλλει καὶ τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον μὲ ἐκείνην τὴν
 σημασίαν, ἣτις ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς διηρθρωμέ-
 νης ὀλότητος. Ἡ δυνατότης αὕτη ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι αὕτη ἡ βίωσις κα-
 θορίζει ἀνάλογον ἐκφρασιν καὶ παρουσιάζει εἰς ταύτην τοιαύτην ἐρμη-
 γείαν, ὥστε σωματικὸν στοιχεῖον, ψυχικὸν στοιχεῖον καὶ ἀπαιτήσεις τοῦ
 περιβάλλοντος νὰ ἐναρμονίζωνται ἐν τῇ σωματικῇ των ἐκδηλώσει κατὰ
 ἕνα σχέδιον ἢ κατὰ μίαν μορφήν, ἡ ὁποία παρουσιάζεται ὑπὸ
 τὴν ἔγνοιαν τῆς σημασίας ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐξυπηρετικὴ τῆς ἀνάγκης τῆς ζωῆς
 ἀφ' ἑτέρου. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἢ ἡ μορφή αὕτη συνδέεται ἄρα μὲ τὰς
 τάσεις τῆς ζωῆς καὶ κατὰ τοῦτο ἐνέχει μεταφυσικὸν χαρακτήρα,
 ἐφ' ὅσον μεταφυσικὴ εἶναι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐρμηγείας τῶν τάσεων τῆς ζωῆς.
 Παρ' ὅλον ὁμως τὸ σκοτεινὸν αὐτοῦ καὶ τὸν μεταφυσικὸν χαρακτήρα τῶν
 φυσιολογικῶν ἐκδηλώσεων εὐρίσκεται τὸ σχέδιον τοῦτο εἰς ἄμεσον σχέσιν
 πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν ὑπερατομικὴν ἀντίληψιν, τῆς ὁποίας ἄμεσον
 τέκνον εἶναι ἡ διηρθρωμένη ὀλότης τοῦ περιβάλλοντος. Εἶναι ἀνάγκη
 ἄρα διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς κατανοήσεως νὰ ὑπεισέλθῃ
 ὁ κατανοῶν ἔστω διαισθητικῶς διὰ μέσου τῆς φυσιο-

1. Ἡμέτρων: Die Stufen der Wertgerichtetheit im Wandel der Kultur-
 formen und = gebilde, Leipzig, 1937, σ. 61.

2. Ed. Spranger: Lebensformen, Halle, 1930, σ. 410.

γνωμικῆς ταύτης ἐκδηλώσεως τοῦ ἀντικειμένου εἰς τὴν διηρθρωμένην δλότητα τοῦ περιβάλλοντός του, νὰ γνωρίσῃ δηλαδὴ τὸν πνευματικὸν ἐκεῖνον κόσμον, ὃ φ' ὄν σκέπτεται, κινεῖται καὶ δρᾷ τὸ ἀντικείμενον.

Ἐφ' ὅσον δέ, ὡς εἶδομεν, κατὰ τὸ τρίτον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐννοίας τῆς κατανοήσεως ἀντικρύζομεν εἰς αὐτὴν τὴν σημασίαν, ἥτοι τὴν ἐννοιαν ἐκείνην ὑπὸ τὴν ὁποίαν συγδέεται τὸ κατανοοῦν ὑποκείμενον πρὸς τὸ ἀντικείμενον καὶ πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἐκείνου κατάστασιν, ἥτις εἶναι ὁ ἀντίλαλος τῆς διηρθρωμένης δλότητος τοῦ περιβάλλοντός του, ἔπεται ὅτι μὲ τὴν κατανόησιν θὰ πρέπη ὁ κατανοῶν, διεισδύων εἰς τὴν διηρθρωμένην δλότητα τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀντικειμένου, νὰ θέσῃ εἰς ἐπικοινωνίαν τὸν ἰδικόν του ψυχικὸν κόσμον μὲ τὸν ψυχοπνευματικὸν κόσμον τοῦ ἀντικειμένου. Ἡ ἐπικοινωνία αὕτη πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ μία ἐναρμόνισις καὶ συνταύτισις ἢ σύνδεσις ὁμοιογενῶν ψυχοπνευματικῶν στοιχείων, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δημιουργηθῇ ἢ ἐνεργὸς ἐκείνη ἀφομοίωσις τοῦ ἐγὼ τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀντικειμένου, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τῆς κατανοήσεως ἔχομεν ἀναφέρει.

Μία δὲ ἀπὸ τὰς φυσιογνωμικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀντικειμένου εἶναι καὶ ἡ γλώσσα.

Ἡ γλώσσα εἶναι τὸ δυναμικώτερον διὰ τὴν ἔκφρασιν στοιχεῖον. Διότι αὕτη δύναται μὲν νὰ θεωρηθῇ ὡς μία περιοχὴ τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως π.χ. ἡ τέχνη, ἡ οἰκονομία κλπ., ἀναπτυσσομένη, ἐξελισσομένη καὶ πλουτιζομένη ὅπως ἐκεῖναι, ἔχει ὅμως ἐπὶ πλεόν καὶ τὴν δυναμικότητα ὡς κύριον ὄργανον τοῦ λογικοῦ νὰ ἐκφράζῃ τὸν ὅλον πολιτισμόν. Τοῦτο σημαίνει: α) ὅτι αὕτη ἐκδηλώνει καὶ ἐξωτερικεύει τὸν πνευματικὸν κόσμον τοῦ ὁμιλοῦντος καὶ ὅ,τι διαδηλοῦται διὰ ταύτης ἀποτελεῖ ἀντανάκλασιν τοῦ κόσμου ἐκείνου. "Ἄρα ἴδιον τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ γλώσσα ὡς παρουσιάζουσα εἰς τὸν ἀκροατὴν τὸν δημιουργημένον ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ταύτης φύσεως πολιτιστικὸν κόσμον. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ζῷα, ὡς μὴ ἔχοντα τὴν φύσιν καὶ ἱκανότητα ταύτην, στεροῦνται γλώσσης, διότι οὐδὲν πνευματικὸν ἔχουν νὰ ἐκφράσουν. Ἐφ' ἑτέρου δὲ ὁ ὑψηλότερος πολιτισμὸς ἐναρμονίζεται μὲ ὑψηλοτέραν καὶ τελειοτέραν γλώσσαν. Πᾶς πλοῦτος καὶ πᾶσα εὐχέρεια ὡς πρὸς τὴν λεπτὴν ἐκδήλωσιν αὐτῆς θὰ ὑποδηλώνη πλοῦτον καὶ εὐχέρειαν ἀντιστοίχου πολιτισμοῦ. "Ἄρα ἡ γλώσσα εἶναι τὸ ἐκφραστικώτερον φυσιογνωμικὸν στοιχεῖον.

β) Ἀκόμη ἡ ἔκφρασις διὰ τῆς γλώσσης τοῦ ὅλου πολιτισμοῦ σημαί-

νει ὅτι αὕτη παρουσιάζει τὴν γνῶσιν, τ.ἔ. τὴν σημασίαν τοῦ πολιτισμοῦ τούτου. Τοῦτο κατορθοῦται ὑπὸ τῆς γλώσσης, διότι πᾶσα γλωσσικὴ μορφή εἶναι ἀπόρροια μιᾶς ἰδίας λειτουργίας τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὅποτον ἀφοῦ λάβῃ ὑπ' ὄψει τοὺς ὄρους καὶ τὰς συνθήκας, τὰς σχέσεις καὶ τοὺς προσδιορισμοὺς τῶν ἐμφανίσεων τῶν διαφόρων ἀντικειμένων, προσδίδει εἰς ταῦτα τὰς ἀντιστοίχους γλωσσικὰς μορφάς, οὕτως ὥστε πᾶσα γλωσσικὴ μορφή μὲ τὴν ἰδιορρυθμίαν τῆς νὰ καταδηλώνῃ τὸ ἀντίστοιχον πνευματικὸν περιεχόμενον, ὅπερ τὸ λογικὸν ἐπὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀντικειμένου διεμόρφωσεν¹. Ἰδιαιτέρως ἄρα σχετίζεται ἡ γλώσσα μὲ τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου, πᾶσα δὲ γλωσσικὴ μορφή εἶναι σύμβολον ἀντιστοίχου πνευματικοῦ περιεχομένου, ἐνῶ ἐξ ἄλλου πᾶσα ἀπόκτησις ταύτης τῆς μορφῆς ἀποτελεῖ καὶ γνῶσιν τοῦ συμβολιζομένου περιεχομένου.

Ἄς σημειωθῇ ὁμως ὅτι ὁ πολιτιστικὸς κόσμος, τὸν ὅποτον ἐκάστη γλώσσα ἐκδηλώνει, εἶναι γέννημα ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν παραγόντων, ἢ διάφορος ὄντοτης τῶν ὁποίων προκαλεῖ καὶ διαφοροποίησιν τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ λαοὺς ἢ ἐποχάς. Ἐφ' ὅσον δὲ πᾶσα γλώσσα, ὡς εἶδομεν, ἐναρμονίζεται μὲ τὸν πολιτισμὸν τοῦ ἰδίου λαοῦ, παρουσιάζει δηλαδὴ ὑπόστασιν σύμφωνον πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν αἴσθησιν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ὑποκειμενικὴν του ἀντίληψιν, θὰ ἐμφανίζῃ καὶ ἡ γλώσσα ἀντιστοίχους ἀποχρώσεις καὶ μορφάς κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ. Ἐν τούτῳ ἔγκειται ἡ διαφοροποίησις τῶν διαφόρων γλωσσῶν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πᾶσα πολιτιστικὴ δημιουργία ἔχει ὡς βᾶσιν πάντοτε τὸν ψυχικὸν μας κόσμον καὶ τὰς σχετικὰς βιώσεις, ἔπεται ὅτι αἱ ἰδιορρυθμίαι καὶ αἱ ἀποχρώσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου θὰ ἐξυφαίνωνται εἰς τὸν πολιτιστικὸν κόσμον

1. Ὁ Κάντ εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ ὁρθοῦ λόγου σαφέστατα κατέδειξε τὸν δεσμὸν τῆς γλώσσης μετὰ τοῦ λογικοῦ. Οὕτω πᾶσα ὑπὸ ἐμπειρίαν σχέσις, προκειμένου νὰ ἀποβῇ γνῶσις μετὰ τὸν καθορισμὸν τῆς εἰς τὸν κόσμον αἰσθητὸν διὰ τῶν a priori στοιχείων τοῦ χρόνου καὶ χώρου, πρέπει νὰ τύχῃ τῆς θεούσης ἐπεξεργασίας εἰς τὸν κόσμον νοητόν. Ἐνταῦθα εἰς τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς τῆς ἐπεξεργασίας, τὴν νόησιν, προσδιορίζεται ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος διὰ τῶν δώδεκα κατηγοριῶν τῆς νοήσεως. Εἰς δὲ τὸ δεῦτερον μέρος αὐτῆς, τὸ λογικόν, μὲ τὴν ἐνότητα τῶν κανόνων τῆς νοήσεως, τὴν ὁποίαν ἐπιτυγχάνει, ἐξευρίσκειται ἐκ τῶν κανόνων τούτων ἡ ἔννοια, ἣτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον, τὴν ἐμπειρίαν ἤδη, καὶ διὰ τῆς γλώσσης ἢ γλωσσικῆς μορφῆς ἀποτελεῖ τὴν ρεαλιστικὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐννοίας ταύτης.

καὶ ἐκ τούτου θὰ ἀποτυπώνωνται εἰς τὴν γλῶσσαν. Καὶ αἱ ἀποχρώσεις ἄρα τῆς γλώσσης ὡς ἀπόρροια μιᾶς ἰδιαιτερότητος τοῦ ψυχικοῦ μας κόσμου θὰ καταδεικνύουν ὅτι πραγματικῶς ἡ γλῶσσα¹ εἶναι τὸ δυναμικώτερον φυσιογνωμικὸν μέσον πρὸς ἐκδήλωσιν τοῦ ψυχοπνευματικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου. Ὅτι δὲ ἡ γλῶσσα ἔχει τὴν δυναμικότητα ταύτην καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας ἰκανοποιήσεως, τὴν ὁποῖαν δοκιμάζομεν εἰς πᾶσαν ἐπιτυχῆ διὰ τῆς γλώσσης ἐκδήλωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου.

2. ΤΟ ΨΥΧΙΚΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ

Ἀντικρύζοντες ἤδη ἐν τῇ κατανοήσει τὸ ψυχικὸν στοιχεῖον τοῦ ὑποκειμένου εὐρίσκομεν εἰς αὐτό, πλὴν τῆς λειτουργίας, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀντικειμένου καὶ ἦτις, ὡς εἶδομεν, προϋπάρχει εἰς τὸ κατανοοῦν ὑποκείμενον, ἐπὶ πλεόν καὶ μίαν βαθυτέραν ψυχικὴν κατάστασιν μὲ ἀπόχρωσιν συναισθηματικὴν, ἡ ὁποία εἰς τὴν κατανόησιν ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικόν, διότι μὲ τὴν ἔκτασίν της, μὲ τὴν συγκινητικὴν της βαθύτητα καὶ γενικὰ μὲ τὴν ποιοτικὴν της ὑπόστασιν ἀποδίδει τὴν ἔννοιαν τῆς κατανοήσεως. Ἡ συναισθηματικὴ αὕτη ὑπόστασις τῆς ψυχῆς τοῦ κατανοοῦντος ὑποκειμένου συντελεῖ ὥστε νὰ δημιουργῆται καὶ ἀναπτύσσεται βαθὺς ψυχικὸς δεσμὸς αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀντικείμενον. Οὗτος ἔχει τὸ πλεονέκτημα νὰ ἐνισχύῃ τὴν ὑποκειμενικὴν διορατικότητα, διότι μὲ μίαν διαισθητικὴν δύναμιν, τὴν ὁποῖαν ἀναπτύσσει εἰς τοὺς ὑποκειμενικοὺς στοχασμοὺς του, ὑπερπηδᾷ καὶ ἐξουδετερώνει ὅλας τὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας ἡ ψυχὴ συναντᾷ προκειμένου νὰ γνωρίσῃ τελειότερον, δυσχερείας αἵτινες ὀφείλονται εἴτε εἰς τὴν ἀτελεῆ προσαρμογὴν τοῦ ὑποκειμένου, εἴτε εἰς τὴν ἔλλιπῆ χρῆσιν καταλλήλων μέσων, εἴτε ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ἀδύνατον τῆς καταλήψεως αὐτῆς ταύτης τῆς ὄντοῦτος τοῦ ἀντικειμένου. Εἶναι ἄλλως τε γνωστὸν ὅτι ὁ ψυχικὸς κόσμος καὶ δὴ ὁ συναισθηματικὸς παρουσιάζει διὰ τὰς ὑψηλοτέρας σφαῖρας τῆς ζωῆς μεγαλυτέραν βαρύτητα, διότι μὲ μίαν ἄλλην δύναμιν, τὴν δύναμιν τῆς πίστεως ἢ τῆς ἀκαταβλήτου ἐσωτερικῆς ἐπιθυμίας, διερευνᾷ καὶ μεταφυσικὰ προβλήματα ἀκόμη, ἐξουδε-

1. Περὶ γλώσσης καὶ εἰς τὰ ἐξῆς ἡμέτερα: 1) Die Stufen der Wertgerichtetheit κλπ., σ. 23, 24. 2) Τὸ Ψυχολογικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Λειψίας ὑπὸ τὸν Felix Krueger, 1938, σ. 10, 20, 21, 28, 32. 3) Βίωσις, Προσωπικότης κλπ., σ. 21, 61.